Modele retorice ale invocației în contextul religiozității populare

Ioana REPCIUC

Ayant comme point de départ la spécificité rhétorique et stylistique de l'invocation, sa manière de se manifester dans le cadre des textes folkloriques roumaines – prières, chansons lyriques -, on se propose d'établir quelques éléments constants de ce rituel verbal, étudié dans le même temps par l'ethnologie, par la poétique et par l'histoire des religions. Pour mettre en évidence les particularités de la religiosité populaire, il faut faire appel à la pragmatique du discours religieux, dans le cadre d'une herméneutique ouverte et comparée des structures d'appel, des noms de Dieu et des énoncés performatives intégrés au rituel de l'invocation. Pour conclure, on va montrer que l'invocation est une structure élémentaire de la relation établie entre l'homme et le sacre, appartenant à une culture qui comprend à la fois le rituel magique et le cérémonial religieux.

În actualul cadru epistemologic, putem aborda invocația (în sens restrîns, chemarea zeului de către om) fie din perspectiva fenomenologiei religiei, căci rugăciunea a fost considerată experiența religioasă prin excelență, „religia în act" (William James), fie într-un context paradigmatic şi istoric al formulelor retorice specifice diverselor religii, comparînd tipurile de comunicare dintre om şi divinitate. Un al treilea mod de abordare ar fi cel socio-antropologic, perspectivă pe care o considerăm cea mai potrivită relevării aspectului concret al diversității formale şi a substratului ritualic al invocației.

Spre deosebire de fenomenologia religiei, care alătură fragmentele structurilor religioase în afara unui context determinat, antropologia religiilor este foarte mult bazată pe datele etnografice (Kunin, 2003: 150), pe care specialiştii s-au cantonat pînă la incapacitatea de a construi modele teoretice, care să sintetizeze informațiile de teren. Încă de la începuturile sale, antropologia şi-a construit modele incipiente de înțelegere a religiilor primitive, dezvoltîndu-se ca o știință holistică şi comparativă. Observarea atentă a realității etnografice, dar şi demersul comparativ şi epistemologic ce a urmat, au condus la o îndelungată chestionare asupra raporturilor dintre magie şi religie. Aproape că nu există şcoală antropologică care să nu fi fost sedusă de înțelegerea adecvată a acestui cuplu de constante ale spiritualității umane. Dialectica spectaculoasă, pentru un observator imparțial de

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

astăzi, nu a fost însă suficientă pentru a se tranşa între teoria frazeriană, de pildă, a magiei care evoluează spre religie, şi cea de esenţă teologică, care susţinea apariţia magiei într-o epocă de pierdere a încrederii în religie. Pe scurt, s-a ajuns, printr-o speculaţie puristă, la a se considera magia ca derivînd dintr-un act de încredere totală în forţele omului de a comanda naturii, o încredere nemărginită în cuvînt, în capacitatea sa performativă, iar atitudinea religioasă este una respectuoasă, supusă, în faţa *numinosului*, în termenii lui Rudolf Otto. Ca o sinteză, religia ar fi „un apel la forţe mai mari", cum spunea Malinowski, un admirator declarat al lui Frazer. Mergînd pe această linie, care încearcă să introducă ambele raportări ale omului la sacru într-o aceeaşi ecuaţie, am spune, ducînd mai departe o distincţie făcută de filosoful imaginarului, Jean-Jacques Wunenburger, că modul magic trimite la *sacrul de transgresiune* sau *de exces*, iar religia la *sacrul de respect* sau *de profunzime* (Wunenburger, 2000: 35). Această axiomă epistemologică provizorie este susţinută de o deschidere a viziunii studiilor biblice contemporane, dar şi de actualele încercări de a se oferi o definiţie sociologică a religiei. Un sociolog român, familiarizat cu textele magice, oferă relaţiei conceptuale invocate o interpretare asemănătoare: „Magia este un act îndrăzneţ, religia este un act de renunţare, abdicare, resemnare şi supunere." (Herseni, 1976: 173).

Clarificarea acestui context încă ambiguu poate fi realizată printr-o revenire la particularităţile retorice, lingvistice şi funcţionale ale relaţiei comunicative dintre Dumnezeu şi om, o revenire la evidenţa atît de bogată a textului şi a practicii semiotice care-l însoţea în ritualurile magice sau religioase, o acceptare a colaborării implicite dintre modelele retoricii religioase şi cele ale retoricii specifice fenomenului magiei tradiţionale. Un cercetător al magicului specific creştinătăţii timpurii face următoarea observaţie care are rolul de a sintetiza ceea ce nu s-a recunoscut şi ceea ce nu s-a dezambiguizat timp de un secol şi ceva de studii în domeniul magico-religiosului: „Totuşi, este dificil, dacă nu imposibil să fie stabilită o distincţie fenomenologică între incantaţiile magice şi rugăciunea religioasă sau între ritualul magic şi cel religios…"[1] (Aune, 2006: 374). De asemenea, un exeget al formelor de rugăciune a încercat să identifice caracteristici expresive şi retorice care trec din inventarul consacrat al magiei în structura formală a religiosului: limbajul arhaic, litanii repetitive invocînd îngeri şi sfinţi, recursul la tehnici verbale speciale, cum ar fi plîngerea sau şoptirea. (Zaleski, 2006: 40). Invocaţia originară în mediul religios are diverse forme, de la simpla adresare, laudă, tutuire, murmur, la strigăt şi pînă la plîngere, fiindu-i specifică o articulare ascendentă, sacadată. Se observă că toate aceste forme evocă un grad diferit de faticitate, iar măsurarea implicării strategiilor discursive în acest cadru nu se poate face decît prin analiza substratului mentalităţii arhaice.

Din punct de vedere al retoricii clasice, *invocatio Dei* se aseamănă, prin prisma funcţionalităţii sale poetice, cu antica „invocaţie a Muzei", devenind dintr-un ritual veritabil al punerii energiei creative sub protecţia divină, o simplă strategie retorică

[1] În limba engleză, în original: „It is difficult if not impossibil to establish a phenomenological distinction between magical incantations and religious prayer or magical and religious ritual…"

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

de captare a atenției publicului. Vasile Florescu observa că „transformarea așa-numitei *captatio benevolentiae* în *invocatio Dei* este încă un aspect al ruperii elocvenței creștine de tradiția antică și al accentuării literaturizării ei în direcția poetică" (Florescu, 1973: 110). În spiritul aceleiași pierderi a rostului magico-religios al invocației, Gheorghe Vrabie consideră că versurile care anticipează intriga baladei *Corbea* („Ochii la cer îndrepta, / la Dumnezeu se gîndea, / la Dumnezeu se uita, / Dumnezeu că se-ndura, / Dumnezeu l-nvrednicea…") sînt doar un „clișeu" retoric (Vrabie, 1990: 137).

O încercare valabilă de definire a invocației am întîlnit-o la Gadamer, care înțelege importanța teonimiei în cadrul respectivei structuri verbale. Hermeneutul german raportează direct invocația la numirea zeului de către om, căci aceasta „trimite, în mod vădit, dincolo de ceea ce știm, și face să devină vizibil ceea ce se sustrage propriilor noastre prehensiuni și concepte" (Gadamer, 2000: 132). Același autor, analizînd într-un context reunit experiența estetică și cea religioasă, înțelege că folosirea religioasă a cuvîntului presupune o autoîmplinire a sensului și o obligativitate reciprocă din partea celor doi participanți la acest act de comunicare, rugăciunea fiind, alături de textul juridic și cel poetic, un text „eminent" (care „stă scris"). Este important faptul că Gadamer simte prevalența Numelui asupra oricărui text epic sau liric ce ar însoți această energie inițială. E adevărat că mai tîrziu, invocația simplă s-a complicat, ajungîndu-se la complexe verbale de tipul „laudă" în debutul rugăciunii, apoi cererea sau plîngerea, și promisiunea sau făgăduință în final, însă Gadamer nu face decît să urmeze o veche tradiție hermeneutică și filosofică, ce avansează echivalența între rectitudinea numelor divine și adevărul rugăciunii, eficacitatea acesteia. Totuși, așa cum arată retorica antică, eufemismul era folosit de multe ori în debutul ceremoniilor religioase, conform dicteului *bona verba fari*, din teama de a nu supăra divinitățile cu nume care nu erau pe placul acestora (Du Marsais, 1981: 130).

Origen identifică în Biblie două accepții ale „invocării" (*proseuchè*): cea de 'rugăciune', în accepție obișnuită, și cea de 'făgăduință' (Origen, 2006: 37). Modelul retoric al invocației ca făgăduință apare în fluxul verbal ca o serie de propoziții condiționale, încheiată cu propoziția principală care se referă la făgăduința propriu-zisă, iar acest contract verbal care se oficializează între ființa umană și Dumnezeu este de factura *schimbului-dar*, după principiul „do ut des", un tip arhaic de cerere implicită adresată divinității. În mentalitatea folclorică, se regăsește același mod de invocare arhaic; într-o colindă din Banat, sacrificiul oferit unui străvechi zeu pastoral este configurat în baza sincretismului cu momentele-cheie ale calendarului creștin: „Nu ne lăsa, Doamne-aici, / Că noi ție ți-om plăti: / La Ispas un bruj de caș, / La Crăciun un cojoc bun / Și la Paști un miel frumos." (*Colinda Colo-n jos, Doamne în jos*) (Pop, 1998: 81). E. Benveniste credea că rugăciunea este ea însăși o ofrandă, fiind asimilată, în religia vedică, cu suflul și hrana, că ea acționează prin formulele fixe ce însoțesc ritualurile și pun omul în legătură cu divinitatea (Benveniste, 1969: 223). Darul, omagiul, lauda, imnul sînt, de fapt, altfel de forme ale invocației ca raport absolut al omului cu sacrul.

BDD-A28 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

Oricîtă divergenţă sau, mai bine zis, diversitate, s-ar mai putea provoca în acest domeniu conceptual, magia şi religia îşi împart un teritoriu ritualic şi poetic evidenţiat de majoritatea teoreticienilor, şi anume relaţia specială cu fiinţe supraumane care pot interveni şi atenua slăbiciunile, lipsurile, nemulţumirile fiinţei umane. Una dintre definiţiile religiei cel mai bine primite de către comunitatea specialiştilor în antropologia religiei, formulată de Melford Spiro, are în centru apelul la „fiinţe supranaturale consacrate din punct de vedere cultural" (Spiro, 1966: 96). Din această perspectivă, *invocaţia*, care se integrează în structura deschisă a rugăciunii magice sau religioase, este un indice cultural şi un instrument retoric care oferă o cale de înţelegere atît a invocatorilor, a sentimentelor şi atitudinilor religioase care provoacă deschiderea cuvîntului către Altul (a religiozităţii individuale şi colective), cît şi a invocaţilor, a fiinţelor supranaturale care sînt aduse în realitatea credinciosului prin numire şi chemare, o hermeneutică a prezenţei destinatarului şi destinatorului.

Religiozitatea populară, ca atitudine specifică a „religiei de aici", adică a religiei domestice, pe care Jonhatan Z. Smith o situa în antiteză cu „religia de acolo", elitistă şi instituţionalizată (Smith, 2003: 21) se manifestă pe canavaua mitologică a vîrstei de aur, din care omul are fericita amintire că Dumnezeu şi Sfîntul Petru umblau pe pămînt, cum spun atîtea legende populare româneşti. De aici şi supravieţuirea în textele folclorice a „arhetipului descinderii" (Ruxăndoiu, 2001: 325), transfigurat pe planul relaţiei discursive în modelul retoric al apropierii şi familiarităţii faţă de interlocutor. În acest context, cognitiviştii din ştiinţa religiei ar spune că este vorba despre antropomorfizarea instanţelor divine, de unde şi limitarea omnipotenţei şi omniprezenţei zeilor (Barrett, 2002: 95-96). Memoria familiarităţii şi a întîlnirii, vocaţia asemănării în calităţi şi defecte se convertesc în ceea ce Paul Ricoeur numea „structură de apel" (Ricoeur, 1996: 13), fiind integrată în poetica biblică în categoria discursului imnic. Hermeneutul francez recunoaşte că „fenomenologia este condamnată să treacă prin furcile caudine ale unei hermeneutici textuale sau scripturare" (Ibidem, 17), fiindcă astăzi doar limbajul mai poate oferi mărturia acestei relaţionări speciale dintre om şi transcendent. Şi Ricoeur, precum alţi observatori ai fenomenologiei discursului religios, evocă această putere a Numelui în textul biblic, observă că există, pe de o parte, o ascundere a esenţei celui chemat (cu punctul central în Exodul 3, 14: „Eu sînt cel ce sînt"), generînd, pe de altă parte, „un policentrism al numirii lui Dumnezeu" (Ibidem, 34).

Pentru a putea descrie modelele retorice cu valenţe ritualice de profunzime care apar în descîntecele româneşti, vom împrumuta o grilă de lectură de la un fenomenolog al religiei, care are meritul de a fi analizat discursul metafizic dintr-o perspectivă pragmatică deosebit de coerentă. Jean-Luc Marion consideră că modul de adresare către divinitate poate fi încadrat într-una dintre următoarele categorii: „o împingere cît mai departe a catafazei" (rostirea tuturor numelor, atributelor, metaforelor posibile), „apofaza strictă" (denominări minimaliste, tautologice,

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

deictice, onomatopeice) şi „calea eminenţei sau a discursului de laudă", pe care o califică, în plus, ca o cale a dialogului (Marion, 2007: 167). De fapt, în acest ultim caz este vorba despre un dialog parţial susţinut de mecanismul perlocutor generat de unicul actant verbal. Strategiile perlocutorii ale acestui dialog parţial au apărut într-o istorie a sacrului, ale cărei urme pot fi descifrate în magia populară românească, cînd s-a trecut de la comunicare nemediată între divinitate şi om, din vechile religii babiloniene şi mesopotamiene, la ascunderea divinităţii, îndepărtarea, retragerea acesteia, care obligă fiinţa umană să recurgă la diversele strategii retorice. Popoarele primitive, care credeau într-un *deus otiosus* ce putea uita sau adormi, încercau prin forme specifice de apel să-i amintească de lumea umană, formulă care apare atît în vechile descîntece chaldeene către spiritele pămîntului sau apelor, cît şi în *Plîngerile lui Ieremia*: „Tu ştii, Doamne, adu-Ţi aminte şi mă cercetează!" (15:15). În descîntecele noastre, folcloristul Artur Gorovei a identificat aceeaşi structură: „De-o fi cuţitul şi junghiul de la Dumnezeu / Dumnezeu să-şi aducă aminte / de leacul lui Ion / şi să-l aducă!" (Gorovei, 1931: 26). Vechii hittiţi nu îndepărtau, ca posibilitate a apariţiei bolilor şi intervenţia în existenţa lor a spiritelor malefice, această uitare sau plecare a zeului benefic suprem, care nu doar era implorat să se întoarcă, ci i se trasau cărări spre casă, pe care se aşezau jertfe alimentare abundente şi era arsă tămîie spre a-i fi pe plac (Daniel, 1986: 122).

Blestemarea directă a divinităţii, sau ameninţarea intermediarului divin, are tot finalitate pragmatică, însă rolul jucat de invocator este exclusiv magic, aici pierzîndu-se partea incipientă a respectului de inspiraţie religioasă; este cazul unei „vrăji la tăietor", performată în ajunul Anului Nou: „Sfînt Vasile! M-aş ruga / Pe mine-a mă asculta / Iar de nu, te-oi cuvînta / Şi de rău te-oi blestema…" (Marian, 1898: 138). Zeul sau agentul divin este tratat ca o divinitate mînioasă şi care, la rîndul ei blestemă umanitatea neascultătoare, aceasta fiind o constantă a religiozităţii medievale (Mazilu, 2000: 170-179). Putem spune că blestemul divinităţii este sacrul prin transgresiune în formă hiperbolică, însă, de fapt, acesta este o strategie persuasivă care are la bază aceeaşi dorinţă de a provoca manifestarea, după cum demonstrează şi prezenţa condiţionalei.

De asemenea, considerăm foarte importantă analiza conţinutului semantic al timpurilor verbale în relaţie cu rostul magic al verbelor de instituire. Căci trebuie să ţinem cont de faptul că vorbirea incantatorie creează realitate, fiind, în spirit magic, ceea ce Aristotel numea o rostire enunţiativă, adeveribilă. În *Despre interpretare*, Stagiritul exclude din categoria logosului rugămintea, lăsînd-o în seama retoricii şi a poeticii (Aristotel, 1998: 12). Totuşi, modul magic se foloseşte şi de rostirea vocativă, imperativă, interogativă, dubitativă, şi mai ales de cea numită de stoici „aratică" (rugămintea). Am observat deja că toate aceste tipuri de rostiri, altele decît prezentul axiomatic, pot fi regăsite în textele magico-religioase. Nu este lipsit de importanţă că majoritatea comentatorilor tratatului lui Aristotel s-au oprit cu predilecţie asupra problemei vorbirii vocative, care oferă sens doar prin rostirea

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

numelui. Revenind la semantica timpurilor folosite de performerii magiei, W. Thalbitzer, un etnograf care a cercetat pe teren „rugăciunile magice" ale eschimoşilor, observa că aceştia utilizau foarte mult verbe la indicativ prezent, deşi sensul acestora era, de fapt, de optativ sau de imperativ, în incantaţii precum: „Spiritul malefic trece pe lîngă mine fără să mă bage în seamă" (Lévy-Bruhl, 2003: 260). Conjunctivul este un alt mod care generează discursiv realitatea dorită, păstrînd expresivitatea dubitativului.

Cercetarea magiei verbale româneşti, a descîntecelor, precum şi a altor reminiscenţe magice şi ritualice păstrate în întregul folclor românesc scoate în evidenţă existenţa unei invocaţii eterogene, magico-religioase, în care fiinţele supranaturale sînt chemate prin strategii retorice diverse, de la respectul apofatic la ameninţarea catafatică. Sincretismul religios se face prezent şi în eterogenitatea galeriei destinatarilor, invocatorul popular cere echilibrul vital de la „puterile misterioase", aşa cum observa Moses Gaster într-o conferinţă londoneză, pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea (Gaster, 1883: 401-403), nume conservate de-a lungul existenţei milenare a civilizaţiei noastre folclorice, deşi neînţelese, copiate şi reluate pentru virtuţile lor intrinseci, asigurate prin tradiţie. Este un inventar impresionant, de la puterile vechilor religii ctoniene (demonstrată şi prin prevalenţa zeităţii feminine în descîntece) sau solare, şi pînă la prezenţa majoritară a divinităţilor creştine. După cum se ştie, în literatura ebraică precreştină, *Tetragrammatonul*, numele secret al lui Dumnezeu, este cel care, prin numire sau scriere, este numele taumaturgic, integrîndu-se în ceea ce Marion caracteriza ca fiind saturarea catafatică a discursului invocator. Problema talismanelor în cultura românească este foarte interesantă şi este legată, într-adevăr, de această credinţă în stăpînirea ipostazelor teonimice prin simpla invocare a Numelui, dar şi importanţa formulelor eufemistice. Valenţa augurală a numelui lui Dumnezeu este subliniată şi în teologia ortodoxă: „Prin *invocare*, numele se rosteşte ca o binecuvîntare şi e pus ca pecete dumnezeiască pe fiecare fiinţă sau lucru", spune Paul Evdokimov, un exeget al rugăciunii ortodoxe (Evdokimov, 1996: 33).

În descîntecele româneşti dă de gîndit, din acestă perspectivă, a sincretismului magico-religios, formula retorică prezentă într-o măsură covîrşitoare în finalul descîntecelor: „Leacu di la Dumnezeu / Cu cuvîntu meu." (din Botoş-Suceava) (Ciubotaru, 2005: 303), sau „Discînticu di la mini / Leacu-i di la Iisus Hristos / Şî di la Maica Precista." (din Bălţaţi-Iaşi) (Ibidem, 304) sau „Leac, amin / Vorbili mele să fie dăplin / Şi lui Dumnezeu mă-nchin" (din judeţul Vîlcea) (Rădulescu-Codin, 1986: 558). Din prisma religiozităţii populare, aceste formule evidenţiază interacţiunea la nivelul discursului între capacitatea magică, performativă a cuvîntului uman şi speranţa general-umană în intervenţia divinităţilor creştine. Ca structură retorică, apelul verbal al descîntătorului la forţa sacrului nu este o invocaţie propriu-zisă, ci una indirectă, marcată de o anumită viziune a fiinţei arhaice în raporturile sale cu divinitatea. Situată între valenţele sacrului de respect şi cele ale sacrului de transgresiune, modelul invocativ discutat rezultă în urma

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

combinării încrederii în indicativul „tare”, cu sens de optativ sau imperativ, şi forţa rostirii Numelui. În termenii lui Marion, avem aici o combinaţie între modelul catafatic, al îndrăznelii de a invoca numele puternic al divinităţii creştine, cu modelul laudei, marcat de speranţa de a determina un destinatar nevăzut să se manifeste. O fază intermediară, de la invocaţia directă la cea indirectă este o structură hibridă, aparent stranie din punct de vedere lingvistic, pe care am întîlnit-o într-un corpus de descîntece culese din judeţul Sălaj: „ Io, Doamne, i-am descîntat / Tu, Doamne, dîn cer / Leacu să-i fie dat!” (Burghele, 1999: 114). Se observă că în primele două versuri ale fragmentului se menţine invocaţia directă, iar în ultimul se trece la modelul indirect.

Se consideră în istoria religiilor, dar şi în etnologia riturilor magice, că rostirea nesfîrşită şi melodizată a numelui sau a numelor divine, mai mult sau mai puţin ascunse sau revelate, ar fi o formă originară a rugăciunii, rimtul vibratoriu, melopeea, mantra sau acele *voces magicae* cum le numeau latinii, ritmul culminează în dezavantajul sensului şi a limbajului articulat. Cercetătorii culturilor antice vorbesc despre o varietate impresonantă a acestor mijloace ritmice de invocare a zeilor: incantaţii imploratoare, alături de cîntece mistice (Bremmer, 2002: 9). Această eficienţă simbolică a ritmicii invocative este probată şi în descîntecele româneşti prin plasarea la începutul ritualului verbal a termenului religios consacrat „Amin”, repetat din raţiuni magice şi ritmice, şi nu religioase. „Aminul” exclusiv magic este de multe ori urmat de o invocaţie a unor nume sacre, care şi-au pierdut cu totul sensul pentru invocator, alese pentru că au rimat cu „amin-ul” din rugăciune. Astfel, „Cosmadamin” devine o formulă magică ce a fost creată din amalgamarea numelor sfinţilor anarghiri Cosma şi Damian.

În semiotica discursului religios, s-a încercat o tipologizare a actului verbal care este rugăciunea (ex. rugăciunea verbală şi rugăciunea mentală, colectivă şi individuală). Opinia sociologiei religiilor este că există, totuşi, o paradigmă evolutivă a rugăciunii: rugăciunea gestuală (gestul invocator), precede rugăciunea verbală (un ritual complex verbal-gestual), ajungîndu-se la forma esenţializată, maxim spiritualizată a rugăciunii mentale, individuale. Anterioritatea gestului faţă de cuvînt, în cadrul relaţiei comunicative dintre pămînt şi cer, este evidentă şi în folclorul românesc, în texte care mărturisesc urmele unei religii solare: „La poartă la Ţăligrad / Şade-un voinic supărat / Şi cu faţa către Lună / Şi rugînd măicuţă bună / Şi cu dosul către stele / Şi rugînd maica cu jele…” (balada *Cununia fraţilor*, din judeţul Hunedoara) (Taloş, 2004: 393). Avem aici o rugăminte a feciorului către mamă, într-un context laic, dar care păstrează datele ritualului solar şi esenţa gestului în rugăciune. Un alt exemplu este o invocaţie către Soare dintr-o colindă maramureşeană, în care „boierii” sînt întrebaţi de unde au „căpătat” darurile augurale din pomul „înrămurat”: „Noi le-am căpătat / De la sfîntul Soare / Cu mare rugare, / În coate şi-ngenunche, / Cu rugăciuni multe.” (Pop, 1998: 79). Dar o prevalenţă a gestului invocator care precede invocaţie verbală apare şi în textele biblice: „Întins-am către Tine mîinile mele…” (Psalmul 142, 6) sau „Către Tine,

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

cel ce locuieşti în cer, am ridicat ochii mei…" (Psalmul 122, 1), sugerîndu-se importanţa acordată, în general, în textele religioase descrierii gestului.

Justificarea ritualităţii rugăciunii a fost făcută parţial, dar definitoriu de un mare sociolog francez, component al şcolii lui Emile Durkheim, Marcel Mauss. Interesant este faptul că acesta este un important cercetător al fenomenului magiei tradiţionale. Se pare că teza sa de doctorat, începută la debutul carierei sale, nu a putut fi niciodată terminată, dar nevoia intensă de a înţelege acest fenomen religios l-a condus pe savantul francez de la sociologie şi etnologie la ştiinţele limbajului şi filologia comparată, la sanscritologie şi sinologie. Chiar dacă cercetarea rugăciunii, începută în 1909, nu va fi niciodată încheiată, resursele ştiinţifice cîştigate de Mauss în lungul şi întortocheatul itinerariu pornit în căutarea gramaticii de profunzime a discursului invocator va da naştere la studii paralele, de mare valoare pentru etnologia contemporană (despre magie, despre dar şi sacrificiu, despre *mana* ş.a.). Dacă unchiul său, sociologul Emile Durkheim îi trimitea pe sociologi, şi mai ales pe ei, să determine esenţa socială, pe care el o vedea caracteristica definitorie a rugăciunii, sociologia fiind mai în măsură decît teologia în acest domeniu, Mauss va înţelege să facă risipă epistemologică, spre a pătrunde pe teritoriul complex al acestui obiect de studiu. Experienţa etnologului francez rămîne un exemplu grăitor pentru demonstrarea dificultăţii acestei abordări interdisciplinare, însă este şi un imbold pentru o înţelegere mai cuprinzătoare a fenomenului spiritualităţii arhaice.

În concluzie, invocaţia magico-religioasă, prezentă în descîntecele româneşti, îmbină conştiinţa arhaică orientală, încrezătoare în mutaţia ontologică a lumii prin rostire, în ponderabilitatea magică a *dabar*-ului veterotestamentar (cuvîntul-lucru), şi raţionalitatea grecilor antici, cei care ştiau să se folosească de eficacitatea retorico-pragmatică a *logosului* (cuvîntul-gînd). Descîntătorul şi fiinţa rugătoare, magicianul şi retorul se întîlnesc astfel în misterioasa configuraţie a lui *Homo religiosus*.

Bibliografie

Aristotel, 1998, *Despre interpretare*. Traducere, cuvînt înainte, note şi comentariu de Constantin Noica, Editura Humanitas, Bucureşti

Aune, David Edward, 2006, *Apocalypticism, Profecy and Magic in Early Christianity*. Published by Mohr Siebeck, Tübingen

Barrett, Justin L., 2002, *Dumb Gods, Petitionary Prayer and Cognitive Science of Religion*, în *Current Approaches in the Cognitive Science of Religion*. Edited by Ilkka Pyysiainen and Veikko Anttonen, Continuum International Publishing Group

Bremmer, Jan N., Veenstra Jan R. (ed.), 2002, *The Metamorphosis of Magic from Late Antiquity to the Early Modern Period*, Peeters, Leuven-Paris-Dubley M.A.

Benveniste, Emile, 1969, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, vol. I, Les Editions de Minuit, Paris

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

Burghele, Camelia, 1999, *Descîntece populare terapeutice din județul Sălaj*. Editat de Centrul de Conservare şi Valorificare a Tradiției şi Creației Populare Sălaj, Zalău
Ciubotaru, Silvia, 2005, *Folclor medical din Moldova. Antologie şi corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iaşi
Daniel, Constantin, 1986, *Studiu introductiv* la *Gîndirea hittită în texte*. Traducere, note introductive şi note de Athanase Negoiță, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti
Du Marsais, Cesar-Chesneau, 1981, *Despre tropi sau despre diferitele sensuri în care poate fi luat un acelaşi cuvînt într-o cuvînt într-o aceeaşi limbă*. Traducere de Maria Carpov, Editura Univers, Bucureşti
Evdokimov, Paul, 1996, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*. Traducere de Carmen Bolocan. Prefață de Olivier Clement, Editura Polirom, Iaşi
Florescu, Vasile, 1973, *Retorica şi neoretorica. Geneză; evoluție; perspective*, Editura Academiei, Bucureşti
Gadamer, Hans-Georg, 2000, *Actualitatea frumosului*. Traducere de Val Panaitescu, Editura Polirom, Iaşi
Gaster, Moses, 1883, *Literatura populară română*, Editura Haiman, Bucureşti
Gorovei, Artur, 1931, *Descîntecele românilor. Studiu de Folklor*, Bucureşti
Herseni, Traian, 1976, *Literatură şi civilizație. Încercare de antropologie literară*, Editura Univers, Bucureşti
Kunin, D. Seth, 2003, *Religion: The Modern Theories*, Edinburgh University Press
Lévy-Bruhl, Lucién, 2003, *Experiența mistică şi simbolurile la primitivi*. Traducere de Raluca Lupu-Oneț, Editura Dacia, Cluj-Napoca
Marian, Simeon Florea, 1898, *Sărbătorile la români*. *Studiu etnografic*, vol. I, Bucureşti
Marion, Jean-Luc, 2007, *Ceea ce nu se spune – apofaza discursului iubitor*, în *Vizibilul şi revelatul. Teologie metafizică şi fenomenologie*. Traducere de Maria-Cornelia Ică jr., Editura Deisis, Sibiu
Mazilu, Dan Horia, 2001, *O istorie a blestemului*, Editura Polirom, Iaşi
Origen, 2006, *Despre rugăciune*. Traducere de Mihai Vladimirescu. Cuvînt înainte şi note de Radu Duma, Editura Herald, Bucureşti
Pop, Dumitru, 1998, *Folclor românesc din Crişana şi Banat, de la începutul secolului al XX-lea*. Ediție îngrijită, cuvînt înainte şi introducere de …. Postfață de Georgeta Corniță, Editura Umbria, Baia-Mare
Rădulescu-Codin, C., 1986, *Literatură populară I. Cîntece şi descîntece ale poporului.* Cu 50 de arii populare. Ediție critică de Ioan Şerb şi Florica Şerb. Studiu introductiv de Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Minerva
Ricoeur, Paul, *Experiență şi limbaj în discursul religios*, în vol. *Fenomenologie şi teologie*. Traducere de Nicolae Ionel. Postfață de Ştefan Afloroaiei, Editura Polirom, Iaşi
Ruxăndoiu, Pavel, 2001, *Folclorul literar – în contextul culturii populare româneşti*, Editura "Grai şi Suflet – Cultura Națională", Bucureşti
Smith, Johnatan, Z., 2003, *Here, There and Anywhere*, în *Prayer, Magic, and the Stars in the Ancient and Late Antique World*. Edited by Scott Noegel, Joel Walker, and Brannon Wheeler, Pennsylvania State University Press

BDD-A28 © 2009 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)

Spiro, Melford E., 1966, *Religion: Problems of Definition and Explanation*, în Michael Banton (ed.), *Anthropological Approaches to the Study of Religion*, Tavistock, London
Taloş, Ion, 2004, *Cununia Fraţilor şi Nunta Soarelui: incestul zădărnicit în folclorul românesc şi universal,* Editura Enciclopedică, Bucureşti
Vrabie, Gheorghe, 1990, *Din estetica poeziei populare româneşti. Analize stilistice şi literare*, Editura Albatros, Bucureşti
Wunenburger, Jean-Jacques, 2000, *Sacrul*. Traducere, note şi studiu introductiv de Mihaela Căluţ. Postfaţă de Aurel Codoban, Editura Dacia, Cluj-Napoca
Zaleski, Philip, Carol, Zaleski, 2006, *Prayer: A History*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston

BDD-A28 © 2009 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:29 UTC)